

Spravodlivosť v sociálnom kontexte

Slávka Hadušovská, spoločenskovedný ústav SAV Košice, hadus@saske.sk

HADUŠOVSKÁ, Slávka. Fairness in social context. Individual and Society, 1998, Vol. 1, No. 4.

The paper presents the theoretical basis for the formulation of norms that regulate behavior in interpersonal relations into a form to be perceived as guaranteeing justice in different social units. It describes the relationship of justice and social norms operating in society, and justice is seen as the most important moral virtuousness. Based on mentioned theoretical background, it offers a proposal on empirical research of the level of people's needs for justice contained in the social norms governing mutual coexistence, the author presents three specific forms of justice.

Fairness. Formulation of norms. Regulate behavior. Interpersonal relations.

Spravodlivosť je vo vzájomnom ľudskom spolužití najdôležitejšou mravnou cnosťou, je kritériom správania sa ľudí k sebe navzájom. Záujem o vzťah spravodlivosti a sociálnych noriem fungujúcich v spoločnosti je motivovaný týmto prioritným postavením spravodlivosti pri reagovaní ľudí na bežné životné situácie.

Cieľom v rámci grantovej úlohy je pokúsiť sa naznačiť východiská pre formulovanie noriem, upravujúcich konanie v interpersonálnych vzťahoch do takej podoby, aby boli vnímané ako zaručujúce spravodlivosť v rôznych sociálnych celkoch.

Sociálne normy, alebo sociálne pravidlá hry môžeme definovať ako rozdielne formy správania, ktoré sú prirodzene dané určitou formou ľudského spolubytia. Norma je teda postulát /predpis, zákon, kritérium, miera, predstava /, ktorá kladne alebo záporne, niekedy kladne aj záporne určuje formu funkcionálneho prejavu. Stanoviteľom normy môže byť individuum a rovnako každá z foriem spolužitia prirodzene vytvára špecifické normy. Podobne adresátom normy môžu byť všetky individuálne a kolektívne jednotky, ale aj ich jednotlivé funkcie. Norma, ktorá sa týka nejakej jednotlivéj funkcie, zároveň sa týka celej štruktúry funkcií, ktorej je daná funkcia zložkou.

Je nesporné, že existujú normy, ktoré sú všeobecne záväzné vo všetkých formách spolužitia /máme na mysli predovšetkým morálne normy/, ale platia aj normy, ktoré sú špecifické pre ten, ktorý sociálny útvar. Bez ohľadu na šírku uplatnenia noriem, teda či platia v jednej, alebo vo viacerých formách združovania naraz, sú morálne záväzné pre ich členov. Často vyniká dilema medzi povinnosťou a túžbou u jednotlivcov, čo býva často zdrojom rozporov medzi nimi, ale aj zdrojom rozporov vo vzťahu jednotlivcov spoločnosť. Môžeme váhať, či je nutné prisúdiť všetkým stanoveným normám "morálnu" záväznosť v prísnom zmysle - teda či je možné do istej miery tolerovať ich nedodržiavanie. Z toho nám však vyplynie otázka, či je spravodlivé voči celku, ak niekto stanovené normy dodržiava a niekto nie, alebo miernejšia formulácia, či je z hľadiska celku spravodlivé individuálne stanovenie si miery dodržiavania sociálnych noriem a ako určiť čo je ešte spravodlivé konanie voči celku a čo už nie. Ďalej, je nutné sa pýtať, či by v súlade s rôznymi formami spolužitia nemohli existovať i rozdielne spôsoby ako byť spravodlivý. Ak vedíme logickú konštrukciu ďalej, prirodzene nám vyplýva fundamentálna otázka tejto problematiky a to, či spravodlivosť je v pozadí sociálnych noriem upravujúcich správanie a konanie ľudí v kooperácii, či je imanentná

---

sociálnym normám, či je ich esencionálnou súčasťou, alebo je len jednou v hierarchii noriem v ľudskej kooperácii.

Konštatovanie, že spravodlivosť je najdôležitejšou mravnou cnosťou nám dáva návod na zodpovedanie takto formulovanej otázky. Vo všeobecnosti je spravodlivosť definovaná ako pevná a nemeniaca sa vôľa dať každému to, čo mu náleží. Iným problémom je, čo je to, na čo existuje nárok. Spravodlivosť je väčšinou autorov považovaná za úplne nepostrádateľnú pre naše vzájomné spolužitie preto sa domnievame, že je základným východiskom pri stanovovaní noriem sociálnej kooperácie na všetkých úrovniach vzťahov. Všetky argumentácie a dôvody je možné zhrnúť do dvoch záverov. Spravodlivosť je tým kritériom, cez ktoré ľudia v prvom rade hodnotia vzťah okolia k nim samým. Na druhej strane spravodlivosť v úzkom prepojení so solidaritou a dobrom je kritériom vzťahu človeka k iným ľuďom a sociálnemu celku v ktorom funguje. Nesmieme pritom zabúdať, že každý človek chápe tento vzťah inak v závislosti na tom, aký obsah má slovo spravodlivosť v jeho vedomí. Úlohou sociálneho útvaru v ktorom ľudia fungujú je stanoviť, alebo upraviť už existujúce sociálne normy tak, aby podporovali ochotu členov správať sa v súlade s očakávaniami celku. To znamená obsiahnuť v sociálnych normách čo najväčšiu mieru spravodlivosti.

Spravodlivé normy regulujúce vzťahy na elementárnej úrovni sociálnej kooperácie sú základnou podmienkou pre dosiahnutie spravodlivejších sociálnych pomerov celku. Správanie, konanie ľudí a vonkajší poriadok sa navzájom podmieňujú. Ak sú vonkajšie pomery nespravodlivé, potom sa stáva spravodlivé konanie jednotlivca priam hrdinstvom. Ak naopak, vôľa ku spravodlivosti u ľudí chýba, potom ani úsilie vonkajšej štruktúry o spravodlivejšie pomery nemôže byť úspešné.

Uvedené teoretické východiská sú platformou na ktorej je možné postaviť empirický výskum s cieľom zistiť mieru potreby ľudí po spravodlivosti obsiahnutej v sociálnych normách upravujúcich ich vzájomné spolužitie. Je možné ho orientovať do troch rovín, ktoré sa prirodzene vytvorili rešpektovaním troch špecifických foriem spravodlivosti

Po prvé ide o spravodlivosť spoločenského styku, alebo zmluvných dohovorov, dotýka sa vzťahov osôb a skupín osôb medzi sebou navzájom. Základnou normou pri tejto forme spravodlivosti je požiadavka plnenia záväzkov vyplývajúcich zo zmluvy. Normy majú charakter vzájomnosti, prijateľnosti, vypočítateľnosti a umiernenosti.

Druhou formou je spravodlivosť zákonov, tá sa vzťahuje na pomer osôb a skupín k sociálnemu celku s cieľom všeobecného dobra. Je založená na zmysle pre spoločné a ochote prispievať k obecnému dobru prostredníctvom toho, čo prikazuje zákon. Sociálne normy sú v tejto forme spravodlivosti transformované do podoby zákonov, ktoré sa však zakladajú na všeobecnej vôli k spravodlivosti. V tomto prípade je veľmi zreteľné úzke prepojenie vonkajších spoločenských pomerov a vôle k spravodlivosti u ľudí. Je totiž možné presadzovať právo donútením, ale táto krajnosť nie je riešením, ak by u veľkej väčšiny ľudí nebola úcta k zákonom samozrejماً. Otázka, do akej miery je systém platných zákonov zo strany ľudí akceptovaný ako spravodlivý, je fundamentálnou pre dobré fungovanie spoločnosti

Po tretie hovoríme o spravodlivosti rozdeľovania, tá sa týka vzťahu celku k jednotlivcom a skupinám. V tomto prípade ide o tvorbu noriem upravujúcich distribúciu výhod jednotlivým členom sociálneho celku, no zároveň by mala byť splnená podmienka možnosti každého člena spoločnosti mať primeraným spôsobom účasť na tvorbe normatívnych a inštitucionálnych predpokladoch rozvoja sociálneho celku. Základnou podmienkou pri ich stanovovaní je, aby sa pristupovalo k rovnakým rovnako a k nerovnakým, podľa ich rozdielnosti. Ďalej musia byť stanovené tak, aby sa nevytvárali po ich uplatnení bezdôvodné rozdiely.

Je nesporné, že vnímanie miery spravodlivosti v jej jednotlivých predstavených formách zo strany ľudí je rôzne, ale domnievame sa, že riešenie nie je možné len na úrovni teoretického konštatovania. Cesta, ktorá nás môže najviac priblížiť realite a následne možno až k úprave už stanovených noriem je v empirickom výskume.

Literatúra:

Pieper, J.: Základní formy sociálních pravidel hry , OIKOYMEHH, Praha 1994

Sutor, B.: Politická etika, OIKOYMEHH, Praha 1996

Hayek, F. A.: Právo, zákonodárství a svoboda II, ACADEMIA, Praha 1991

Liberální společnost – zborník príspevkov z konferencie v Castel Gandolfo 1992, FILOSOFIA,1994